

szlave és nem szlave népek fejlödéstörténeti rokonságára. Ezért maradt a tollában az a *szintézis*, amelyre fentebb céloztunk, s amelynek a megírására így most már hosszú ideig várnunk kell.

Különösen élete utolsó felében nagyon magányos, illetöleg magára maradt, a szakmai vitapartnerektöl távol élö ember volt. Nehéz volna itt most felvetni a kérdést, hogy miért történt ez így. Azt is késöbb, kellö történeti távlatból kell majd megvizsgálni, miért értékelték többre külföldön — és miért szigetelödött el hazája szakmai köreiben. Itt most — tragikus halálának első döbenetében — lehajtott fövel adózunk emlékének és munkásságának, annak a munkásságnak, amelyből közvetve vagy közvetlenül mindnyáján oly sokat tanultunk.

Sziklay László

Kovács Endre

(1918—1976)

Pályáját a negyvenes évek elején kezdte, a debreceni zsidó gimnáziumban. Hamarosan a munkaszolgálatosok kényszerpályájára állította a háború, három évig, Szamosörmeztöl Mauthausenig. A három éves menetelés, a vagon—barakk világ csak megerösítette szándékában, hogy minden erejével az emberi értelmet és szépséget szolgálja.

Harmincéves korára már legendák öveztek tanári működését. Tanítványainak meggyözödésévé vált, hogy az a személyes ismeretség, amelybe a Tanár úrral és rajta keresztül kedves halhatatlanjaival kerültek, értelmetlenül tesz minden mást e meghitt társaságon kívül. És Kovács tanár úr ilyennek maradt meg mindvégig: fölötte az értelmetlennek tetsző emberi dolgoknak, pozícióknak, pénznek, nyugalomnak. Hinni kellett eszméit, hinni kellett téveszméit, megküzdenni izlésével, izlésficamaival.

Szuggesztív tanár volt, szuggesztív ember. Ismerni öt érintetlenül nem lehetett. Életének 58 évéböl 35-öt tanított. Gimnáziumokban, óvónöképzökben, kávéházakban, koncerttermekben. Rendkívüli hatásának egyik oka talán éppen a teljességre való törekvése volt, nem ismert határokat sem az irodalom és a többi művészet, sem a művészet és az élet között. S talán éppen azért volt kiváló tanár, mert nem érte be a tanári tevékenységgel. A *Világirodalmi Lexikon* egyik legtöbbet író, legsokoldalúbb munkatársa, akit elméleti—módszertani kérdések éppúgy érdekelték, mint irodalom- és művészettörténetiek. Önálló elméleti—módszertani kézikönyvet is írt, és mindezt hasznosítva készítette el és nyerte meg — nem sokkal a halála előtt — az új gimnáziumi reform tanterv tankönyvpályázatát.

Most kezdünk eljutni odáig, hogy felismerjük: milyen életbevágó egész kultúránk és szűkebb tudományágunk szempontjából is az irodalomoktatás reformja. S ezzel együttjár, hogy ismét értékelní tudjuk: mit jelent az, hogy valaki kiváló tanár. Talán ezért is érezzük úgy, hogy most e nagy veszteség elhanyagolt kötelességeinkre figyelmeztet.

Veres András

Kurcz Ágnes

(1937—1976)

Fiatalon halt meg, fiatalon írta be nevét az irodalom és a tudomány történetébe, mint klaszika filológus, magyar irodalomtörténész és műfordító. 1961-ben szerzett magyar—latin szakos tanári oklevelet a budapesti Tudományegyetemen, 1962-ben bölcsészdoktori szigorlatot tett *summa cum laude* eredménnyel középs- és újlatin filológiából. Disszertációjának tárgya a XIII—XIV. századi magyar okleveles gyakorlat és az Anjou-kori történetírás néhány stílusproblémája volt. Eredményeinek egy része nyomtatásban is megjelent (*Antik Tanulmányok*, 1961.; *ITK* 1964.), legfontosabb megállapításai pedig beleépültek az akadémiai Irodalomtörténeti Kézikönyv I. kötetébe.

Ösztöndíjjal végzett bécsi és párizsi tanulmányútjáról hazatérve a tudományos közelet számos területén dolgozott: egy ideig a Magyarországi Latinság Szótárának gyűjtömunkálataiban vett részt, utöbb az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársává nevezték ki. Cikkeket írt a *Világirodalmi Lexikon* és a *Világirodalmi Kislexikon* kötetéibe, medikusjelöltek számára pedig latin nyelvi jegyzetet állított össze (1965). Tevékeny munkásságot fejtett ki megalakulása (1970) óta az MTA Középkori Munkabizottságában és legutöbb előadást tartott az MTA Ökortudományi Kutatócsoport által összehívott középkori lexikológiai ülészakon *Fortuna, humanitas, gloria. Zur Topologie ritterlicher Kulturwerte* címmel (1975).

Távolinak látszó témákkal indult (már egyetemista éveit alatt) tudományos munkássága. Érdeklödési köre épp úgy átfogta a középkori latinitás filológiai problémáit (*Arenga und Narratio ungarischer Urkunden des 13. Jahrhunderts*, *MIÖG* 1962.), mint a magyar irodalom egyik legrokonszenvesebb, antik műveltségű költöjének stílusművészetét (*A szóhangulat*

Radnóti Miklós költészetében, ItK 1960.). Ami az antikvitást illeti, időt és energiát nem kímélve minden lehetőséget megragadott annak érdekében, hogy antológiákban és gyűjteményes kötetekben közkinccsé tegye a római irodalom klasszikus műveit. Ezt a célt szolgálták Horatius, Ovidius, Pseudo-Vergilius, Avianus verseit, valamint Sallustius kisonográfiaját (*Catilina összeesküvése* a „Lakoma” c. kötetben, 1974.) és Seneca moralizáló írásait (*Erkölcsi levelek*, 1975.) filológiai hűséggel és választékos stílussal tolmácsolott munkái.

Magyar irodalmi fordításai nemcsak sokoldalúságáról vallottak, de mintegy fel is rajzolták leendő szakterületének határvonalait is. A keretül szolgáló Árpád-kori literatúrából az István királynak tulajdonított *Intelmeket* és a három István-legendát (*Legenda maior*, *Legenda minor* és a Hartvik-féle életrajz az „István király emlékezete” c. kötetben, 1972.) fordította le, míg a Hunyadiak korának humanista poéziséből Janus Pannoniust választotta magának (Janus Pannonius munkái, 1972., mintegy száz epigrammát szóltaltatva meg először magyarul).

Római irodalom és magyar középkor: látszólag egymástól távol eső témakörök, mégis oly harmonikus egységgé rendeződtek munkásságában, hogy végül is rávezették a középkori magyar művelődéstörténet kutatására. Ennek a magas tudományos felkészültséget megkövetelő studiumnak feladataihoz senki sem nőtt fel jobban a fiatal nemzedék tagjai közül, mint a kitűnő latinista, filológiaiul iskolázott irodalomtörténész-esztéta Kurcz Ágnes.

Élete utolsó éveiben kandidátusi disszertáció formájában összefoglalta kutatásainak eredményeit (sikeres megvédésére már csak a kórház falai között kerülhetett sor). Dolgozata egy kevésbé kutatott forrásterület feltárására tette meg az első lépéseket, vizsgálat alá vetve a magyarországi lovagi kultúra kérdéseit a XIII—XIV. században. Meggyőzően bizonyította, hogy krónikáinkból, egyes legendákból, de legfőképpen a kancelláriai oklevelek ideológiai részeitől (vagy a kancelláriai mintára készült magánoklevelekből) széles skálán kielemezhető a vizsgált korszakban propagált nemesi-lovagi eszmények értékrendszere.

Sajnos, Kurcz Ágnesnek ez a könyve, mint annyi sok más tanulmánya már csak postumus műveinek számát fogja szaporítani. Minél többször fogunk találkozni nevével, annál jobban fog mindannyiunknak hiányozni.

V. Kovács Sándor

Ján Čaplovič

(1904—1976)

Az egykori liceumi könyvtár őre volt Pozsonyban. Szobájában maga fogadta a kutatókat, a magyar vendégeket jószóval és értékes tanácsokkal látta el. Felhívta a figyelmet a régebben ott rejtőző Döbrentei-hagyatéokra, az Institoris-Mossóczy-levelezésgyűjteményre, magyar vonatkozású kéziratokra. Tökéletesen beszélt magaarul, figyelemmel kísérte a magyar szakirodalmat. S mindig szívesen jött Budapestre, kutatni, nézetet cserélni. Elismeréssel emlegette az Intézet reneszánsz-csoportjának tevékenységét, részt vett konferenciáikon.

Pedig a szlovák értelmiségnek még abba a nemzedékébe tartozott, amely politikailag és nemzetiségpolitikailag szembenállt a magyar vezetőréteggel, s még az államfordulat után is e vezető réteg magatartását általánosította az egész magyarságra. Ján Čaplovič élete jelentős részében volt „gyakorló” politikus, újságíró, a londoni emigráns kormány tagjaként várta a II. világháború végét. Am az idők folyamán egyre differenciáltabban látta a szlovák—magyar múlt problémáját, s azok közé számított, akik szóval és tettel hirdették: a magyar művelődés ismerete nélkül aligha lehet megrajzolni a szlovák művelődés múltját. Čaplovič tudományos érdeklődését a régi szlovák irodalom mondhatta a magáénak. 1927-ben készült disszertációja (*K začiatkom literárneho života na Slovensku: Az irodalmi élet kezdeteihez Szlovákiában*) megalapozta későbbi tevékenységét. 1953-ban módszertanilag és anyagában egyaránt fontos könyvet adott ki: *O štúdiu staršej literatúry slovenskej* (A régebbi szlovák irodalom tanulmányozásáról). Különösen könyvészeti és könyvtörténeti munkásságában érvényesítette meggyőződését: a szlovák kultúra a magyarral való állandó érintkezés során alakult. Ennek jegyében fedezett föl egy kis könyvecskét, amely 18 szlovák kuruc tárgyú költeményt tartalmazott. A szlovákiai „RMNy”, élete fő műve kiadásának első kötetét érthette csak meg (*Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*), de a második kötetet is sikerült befejeznie, már csak a mutatók egy része hiányzik. E két kötet közös hagyományaink feldolgozásában ad nélkülözhetetlen segítséget. Szorgos búvárkodásának gyümölcse a nemrég magyarul közreadott dolgozata: *Huszár Gál három ismeretlen műve*. (*Magyar Könyvszemle* 1972. 180—192.)

Čaplovič a szerény, hatalmas tudású, de e tudást szemérmesen rejtgető, anekdotákba burkoló kutatók fajtájából való volt. Benne a szlovák—magyar kapcsolatok kiváló ismerőjét, közös múltunk számos értékes emlékének föltáróját veszítettük el.

Fried István